

- важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии, Молдавии / Отв. ред. К.М. Сытник. – Киев: Наук. думка, 1980. – С. 332-344.
16. Чопик В.И. Растения // Редкие растения и животные Украины: Справочник / Отв. ред. К.М. Сытник. – Киев: Наук. думка, 1988. – С. 19-114.
 17. IUCN Red List categories. – Gland: IUCN, 1994. – 21 p.
 18. Kricsfalussy V.V., Budnikov G.B. Endemic vascular plants the Ukrainian Carpathians // Гори і люди. Мат. міжнар. конф. (14-18 жовтня 2002 р.) Т. II. – Рахів, 2002. – С. 356-360.
 19. Pawlowski B., Walas J. Les associations des plantes vasculaires des Monts de Czywczyn // Bull. Int. Acad. Pol. B. – 1949. – Т.1. – S. 1 – 181.
 20. Stojko S., Tasenkewitsch O. Pflanzengeographische Stellung und Schutz von Flora und Vegetation der Ukrainischen Karpaten // Verh. Zool. – Bot. Ges. Osterreich. – 1991. – 128. – S. 165-177.
 21. Zapalowicz H. Roslinna szata gor Pokucko-Marmaroskich // Spr. Kom. fizyogr. – 1889. – Т. 24. – S. 1-390.
 22. Zapalowicz H. Krytyczny przeglad roslinnosci Galicyi. – Krakow, 1908. – Т. 2. – 315 s.

Velichko M.V., Chornej I.I., Budzhak V.V.,

BEFORE THE *ACONITUM JAQUINII* RCHB. DISTRIBUTION
(*RANUNCULACEAE* JUSS.) IN THE CHIVCHIN MOUNTAINS (UKRAINIAN CARPATHIANS)

Literary information is analysed in relation to the *Aconitum jaquinii* Rchb distribution. in the Chivchin mountains and type of natural habitat of this kind. Information about modern character of distribution of this kind in this region is pointed.

Одержано редколлегією 2.11.2003 р.

УДК 581.92(477.7)

Войтюк Б.Ю.¹, Соломаха І.В.¹, Уманець О.Ю.²

¹Київ
²Гола Пристань

ГАЛОФІЛЬНА РОСЛИННІСТЬ ЧОРНОМОРСЬКОГО
БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА НАН УКРАЇНИ

Наведено коротку характеристику галофільної рослинності Чорноморського біосферного заповідника НАН України.

Вступ. Рослинність Чорноморського біосферного заповідника НАН України представлена розмаїттям рослинних угруповань лісів, плавнів, степів і лук, а ґрунтовий покрив значними площами солонців, солончаків і літоралей.

В останні роки набуло особливо великого значення дослідження рослинності України, і у зв'язку з посиленням антропогенного впливу на природні екосистеми гостро стоїть питання збереження їх біорізноманіття, яке неможливе без визначення типів рослинних угруповань та їх специфіки.

Об'єкт і методи. Дослідження стосовно оцінки різноманітності рослинних угруповань Чорноморського біосферного заповідника НАН України (ЧБЗ) проводились на базі повних геоботанічних описів, які були виконані протягом 1997–2000 років. Усього виконано близько 300 описів, які охоплюють різноманітність фітоценозів даної території. Представлені матеріали узагальнюють результати проведених досліджень з вивчення рослинності окремих ділянок ЧБЗ, частина з яких опублікована раніше [9-12].

Побудову синтаксономічної схеми галофільної рослинності ЧБЗ проведено з урахуванням більш ранніх досліджень синтаксономії галофільної рослинності України та Чорноморського біосферного заповідника [1-7; 13; 14].

Результати та їх обговорення. У результаті узагальнення фітоценотичних даних побудована синтаксономічна схема галофільної рослинності. У даній роботі наводиться характеристика галофільної рослинності на рівні асоціацій.

***Примітка**

- Цифри, що знаходяться перед абзацом із характеристикою синтаксонів показують на якій із ділянок ЧБЗ відмічені дані угруповання. ¹ – ділянка Івано-

Характеристика асоціацій галофільної рослинності Чорноморського біосферного заповідника

Asteretea tripolium

^{3, 4, 5, 6} Угруповання асоціації *Artemisio santonicae-Puccinellietum giganteae* були описані в залитих водою засолених зниженнях

^{1, 2, 3, 4} Угруповання асоціації *Puccinellietum giganteae* зустрічаються по висохлих, але затоплюваних солонцях, біля лиманів або узбережжя та характеризуються часто змінними, нестійкими умовами зволоження та засолення. Асоціація представлена маловидовими (5-6 видів) угрупованнями багаторічників із значним проективним покриттям (близько 70 %) та з домінуванням *Puccinellia gigantea* (50-70 %).

^{2, 4} Асоціація *Puccinellietum bilykiane var. Halimione verruciferae* містить угруповання зі значним проективним покриттям (70-80 %), які поширені по знижених, засолених ділянках зі змінним режимом зволоження. У цих умовах також був відмічений *Allium regelianum* A. Beck. ex Pjin, занесений до Червоної книги України, Червоних списків IUCN Європи та світу, який охороняється на основі Бернської конвенції [8].

^{2, 4, 6} Асоціація *Salicornio-Puccinellietum giganteae* представлена маловидовими угрупованнями (5-6 видів) із проективним покриттям вище середнього (60-70 %) із домінуванням *Puccinellia gigantea* (до 50 %) та участю *Salicornia prostrata*. Поширені по затоплюваних і пересихаючих засолених депресіях. Режим зволоження цих територій нестійкий, угруповання можуть піддаватися тривалому затопленню, а також протягом кількох місяців повністю пересихати.

³ Угруповання асоціації *Salicornio-Puccinellietum fominii* було виявлено на залитих водою солончакових зниженнях уздовж заливної частини острова та по берегах інгресійних заток.

^{2, 4} Угруповання асоціації *Artemisio santonicae-Puccinellietum fominii* поширені на солончакових ділянках, не залитих водою, підвищених (5-10 см) відносно загальної поверхні солончака.

⁴ Асоціація *Limonio meyeri-Artemisietum santonicae* була виявлена в глибоких воронкоподібних зниженнях.

^{1, 2, 5, 6} Асоціація *Limonio meyeri-Elytrigietum elongati* включає маловидові (5-10 видів) лучні угруповання із середнім (60-75%), у травостой домінують *Elytrigia elongata* (50-55 %) та *Apera maritima* (до 40 %) проективним покриттям. Угруповання даної асоціації зустрічаються у вигляді вузьких смуг навколо найглибших частин депресій, зайнятих водою або іншими галофільними угрупованнями (у залежності від рівня річного поверхневого стоку) та в смузі піщано-черепашкових наносів за смугою прибіжного валу.

^{2, 3, 6} Асоціація *Juncetum gerardii* представлена досить багатовидовими (до 17 видів) угрупованнями різноманітних вологих знижень, із проективним покриттям вище середнього (60-70 %), із домінуванням *Juncus gerardii* (30 %) і зі значною участю видів роду *Puccinellia* (10-20 %).

Juncetea maritimi

³ Угруповання асоціації *Plantagini salsae-Juncetum maritimi* були виявлені в западині з торф'янисто-болотними ґрунтами в корені мису "Білі кучугури", а також зустрічається уздовж основного тіла острова Тендра з боку Тендрівської затоки.

^{2, 3, 6} Маловидові угруповання асоціації *Phragmiti-Juncetum maritimi* поширені на знижених ділянках між піщаним валом морського узбережжя та солоними озерами, на берегах заток і навколо озер. Ґрунт вологий, піддається періодичному затоплюванню морськими та дуже мінералізованими (15-20 г/л) озерними водами.

Thero-Salicornietea

^{4, 5} Варіант асоціації *Limonio caspici-Salicornietum var. typica* був виявлений на солончаках з високим вмістом солей, які при підсиханні вкриваються тонким шаром солі.

^{2, 3, 4, 6} Асоціація *Salicornietum prostratae* представлена маловидовими угрупованнями з середнім проективним покриттям (30-50 %), поширена на постійно перезволожених та періодично пересихаючих солончаках і берегах лиманів та солоних озер.

² Асоціація *Suedo salsae-Salicornietum prostratae*. Маловидові угруповання з середнім (близько 50%) проективним покриттям. Поширені на вологих суглинистих солончаках на березі озера Кефальне, на ділянках, що періодично затоплюються. В утворенні ґрунту беруть участь раковини молюсків. Подібні угруповання поширені на знижених ділянках, які більш-менш постійно

підтоплюються солоними водами.

Bolboschoenetea maritimi

^{4, 6} Асоціація *Tripolio vulgare*-*Bolboschoenetum maritimi* займає основну частину великого витягнутого поду на південно-східній частині ділянки Ягорлицький Кут.

⁴ Асоціація *Schoenoplectetum tabernaemontani* виявлена у штучному ставку на околиці кордону Ягорлицький Кут, де вона зазнала впливу витоптування й випасання худоби.

Salicornietea fruticosae

^{2, 4} Асоціація *Puccinellio fominii*-*Aeluropetum littoralis* представлена маловидовими угрупованнями багаторічників на сухих ділянках із значним проективним покриттям, яке створюється в основному за рахунок *Aeluropus littoralis* (50 %). Угруповання асоціації представлені в дрібних депресіях, перезволожених протягом значної частини року, та на окраїнах солончаків.

² Асоціація *Puccinellio fominii*-*Halimionetum verruciferae* представлена угрупованням солонців приморської смуги зі значним проективним покриттям. Приурочені до верхньої частини дуже пологих схилів широких плоских знижень на ділянках з досить глибоким заляганням мінералізованих ґрунтових вод та до мікропідвищень, сформованих старими та відмерлими куртинами *Halocnemum strobilaceum*.

^{2, 4} Угруповання асоціації *Puccinellio fominii*-*Halocnemum* представлені солончаківими ділянками, які, у залежності від погодних умов, можуть бути залитими солоною водою або сильно пересохлими. Угруповання ледве підвищені щодо загальної поверхні солончака (до 5-6 см).

^{2, 4} Асоціація *Salicornio*-*Halocnemum* представлена маловидовими угрупованнями на глинистих, мокрих та пухких солончаках із різним значенням проективного покриття, звичайно характеризуються досить високим рівнем зволоження.

Festuco-Limonietea

⁴ Асоціація *Limonio*-*Festucetum pseudodalmaticae* представлена на окраїнах плоского мікроподу в межах рівнинної зниженої частини степу з боку Тендрівської затоки (ділянка Ягорлицький Кут). Ділянка знаходиться під впливом інтенсивного випасу. Пересихання поду супроводжується підсиленням засоленості й ксерофітиза-

ції. На описаній ділянці знайдений *Allium regelianum*.

^{2, 4} Асоціація *Diantho-Milietum vernale* поширена в плоских мікронизженнях серед плакорних ділянок, у зв'язку з чим характеризується кращою вологозабезпеченістю.

^{2, 4} Асоціація *Cardario-Stipetum capillatae* була виявлена в блюдоцеподібних мікронизженнях центральної частини ділянки Ягорлицький Кут, на цілинних або перелогових (більше 40 років) землях. Відбувається значне накопичення підстилки й опаду.

^{2, 4} Угруповання асоціації *Festuco-Calamagrostetum epigeios* представлені в неглибоких мікроподах і на схилах знижень у бік Тендрівської затоки в південно-східній частині ділянки Ягорлицький Кут.

^{2, 4} На території Потіївської ділянки описаний варіант асоціації *Halimiono-Aperietum maritimae* var. *Allium regelianum*, який представлений середньовидовими (за кількістю видів) степовими угрупованнями, приуроченими до невеликих округлих западинок пологих схилових ділянок області розвантаження. Незважаючи на зниженість відносно прилеглих територій, ці ділянки не піддаються впливу підтоплення ґрунтовими водами. Ґрунти солонцево-солончаківі, які формуються на перехідних ділянках між підвищеними ділянками степу та центральним зниженням. У таких угрупованнях на території ділянки Потіївка поширений *Allium regelianum* А. Реск. Ex Iljin, який занесений до Червоної книги України, Червоних списків IUCN Європи і світу, охороняється згідно з Бернською конвенцією. Цей вид досить поширений у даних умовах і є діагностичним видом виділеного нами варіанту асоціації *H.-A.m.* var. *Allium regelianum*. Місцезнаходження даного виду виявлені також на інших ділянках ЧБЗ [8; 9; 12].

Блок угруповань (*Diantho guttati-Milietum vernale* var. *Elytrigia pseudocaesia*, *D.g.-M.v.* var. *Halimione verruciferae* та *Halimiono-Aperietum maritima* var. *Allium regelianum*), які містять у своєму складі такі види, як *Poa bulbosa*, *Vicia lathyroides*, *Bromus mollis* та інші, поширені в більш ксерофітизованих умовах. Підвищена ксерофітизація цих ділянок зумовлена тим, що вони поширені на мікропідвищеннях та в умовах, у яких відсутні умови для формування степової підстилки (видування вітром, антропогенне навантаження) [9].

⁴ Асоціація *Limonio-Festucetum valesiacaе* характерна для найбільш високих плакорних територій у старій частині заповідної ділянки. Піддається періодичному викошуванню.

⁴ Асоціація *Carduo uncinati-Koelerietum cristatae* розповсюджена на плакорних ділянках найбільш старої частини території ділянки Ягорлицький Кут і формується в місцях колишніх поселень полівки (*Microtus socialis*).

Угрупування асоціацій *Diantho-Milietum vernale Umanets et I.Sl.*, *Cardario-Stipetum capillatae Umanets et I.Sl.* 1998, *Festuco-Calamagrostetum epigeios Umanets et I.Sl.* 1998, *Halimiono-Aperietum maritimaе Umanets et I.Sl.* 1998, *Limonio-Festucetum valesiacaе Umanets et I.Sl.* 1998, *Carduo-Koelerietum cristatae Umanets et I.Sl.* 1998 вперше описані з території ЧБЗ.

Crypsietea aculeatae

³ Асоціація *Cynancho acuti-Lepidietum latifolii* зустрічається на піщано-черепашкових наносах берегової зони внутрішніх бухт, які перекриті мулистими наносами.

Cakiletea maritimaе

³ Угрупування варіанту асоціації *Cakilo euxinae-Salsoletum ruthenicae* характерні для піщано-черепашкового валу приморських і прилиманних територій з участю *Zoeterea marina* на пониженому заливному боці острова Тендра.

³ Угрупування асоціації *Lactuco tataricae-Cakiletum euxinae* представлені на піщано-черепашковому валу за гребенем у місцях заплеску морських вод під час штормів

Висновки

На території Чорноморського біосферного заповідника представлено 9 класів, 11 порядків, 17 союзів, 30 асоціацій, 2 субасоціації та 30 варіантів галофільної рослинності. Уперше з території ЧБЗ було описано 1 порядок, 3 союзи, 6 асоціацій, 1 субасоціація та 11 варіантів галофільної рослинності, що свідчить про унікальність галофільних рослинних комплексів ЧБЗ та необхідність їх збереження й подальшого більш детального вивчення.

Список літератури

1. Білик Г.І. Рослинність засоленних ґрунтів України, її розвиток, використання та поліпшення. — К.: В-во АН УРСР, 1963. — 297с.
2. Миркин Б.М., Соломеш А.И., Ишбирдин А.Р., Алимбекова Л.М. Список

диагностические критерии высших единиц эколого-флористической классификации растительности СССР. — М., 1989. — 46 с.

3. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України // Укр. фітоцен. зб. — К., 1996. — Сер. А, вип. 4(5). — 120 с.
4. Тищенко О.В. Галофільна рослинність заказника "Обіточна коса" // Укр. фітоцен. зб. — Київ, 1996. — сер. А, вип. 3. — С.14-25
5. Тищенко О.В. Рослинність Білосарайської коси (Донецька обл.) та особливості їх динаміки. // Укр. фітоцен. зб. — К.: 1999. — Сер. А., Т 1—2 (12-13). — С. 42-63.
6. Тищенко О.В. Рослинність Кривої коси (Донецька обл.) північного узбережжя Азовського моря та особливості їх динаміки. // Укр. фітоцен. зб. — К.: 1998б. — Сер. А., Т. 2(11). — С. 26-42.
7. Тищенко О.В. Рослинність Самсонової та Безіменної кіс північного узбережжя Азовського моря (Донецька обл.) та особливості їх динаміки. // Укр. фітоцен. зб. — К.: 1998а. — Сер. А., Т 1 (9). — С. 60-77.
8. Уманець О.Ю., Войтюк Б.Ю., Соломаха І.В. Синтаксономія рослинності Чорноморського біосферного заповідника. IV. Ділянка Потіївська // Укр. фітоцен. зб. — Київ, 2001. — Сер.А, № 1(17). — С.66-86
9. Уманець О.Ю., Войтюк Б.Ю., Соломаха І.В. Ценотичний діапазон існування рідкісного виду *Allium regellianum* A.Becker ex Iljin на території Чорноморського біосферного заповідника // Вісник Київ. ун-ту. Інтродукція та збереження рослинного різноманіття. — 2002. — Вип. 5. — С. 63-64.
10. Уманець О.Ю., Соломаха І.В. Синтаксономія рослинності Чорноморського біосферного заповідника. III. Ділянка Івано-Рибальчанська // Укр. фітоцен. зб. — Київ, 1999. — Сер.А, № 3(14). — С.84-102
11. Уманець О.Ю., Соломаха І.В. Синтаксономія рослинності Чорноморського біосферного заповідника. II. Острів Тендра // Укр. фітоцен. зб. — Київ, 1999. — Сер.А, № 2(14-13). — С.63-77
12. Уманець О.Ю., Соломаха І.В. Синтаксономія рослинності Чорноморського біосферного заповідника. I. Ділянка Ягорлицький Кут // Укр. фітоцен. зб. — Київ, 1998. — Сер.А, № 2(11). — С.109-127
13. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Голуб В.Б., Соломаха В.А. Синтаксономія класу *Salicornieta fruticosae* галофільної рослинності Європейської частини СРСР // Укр. ботан. журн. — 1989. — 46, 3. — С. 5-10 43.
14. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Соломаха В.А. Нові синтаксони галофільної рослинності України // Укр. ботан. журн. — 1987. — 44, 6. — С. 13-17.

Voytyuk B.Yu, Solomakha I.V., Umanets O.Yu.

HALOPHYTIC VEGETATION OF CHORNOMORSKIY BIOSPHERE RESERVE

The article is devoted to characterization of halophytic vegetation of Chornomorskiy biosphere reserve.

Одержано редколегією 2.11.2003 р.